

Voss herad

Folkehelseoversikt – Voss herad 2020-2024

Samandrag

Januar 2020 slo Granvin herad og Voss kommune seg saman. Folketalet i Voss herad er på 15 740 innbyggjarar per 1. januar 2020, og venta å auka til 16 470 i 2030, og opp til 17 100 i 2040. I dag er det totalt 24% i aldersgruppa 0-19 år, 57% i gruppa 20-66 år og 19% over 67 år. Hovudtyngda av folketalsauken har dei siste åra kome av innvandring. Dei neste 20 åra vil vera prega av ein stor auke i talet på eldre (frå 19% i dag til 25% i 2040). Fram mot 2030 vil auken hovudsakleg koma i aldersgruppa 67-84 år, medan den kjem i delen over 85 år frå 2030. Det er viktig at forholda vert lagt til rette for at dei eldre kan halda seg friske, og vera ein del av det samfunnet dei lev i.

Gode oppvekstvilkår skapar grunnlag for helse og trivsel gjennom heile livet. Sjølv om det er venta ein folketalsauke, vil talet på born og unge gå ned. Barnehagar og skular er viktig. Arenaer utanfor det offentlege; som gode møteplassar, aktivitetstilbod og kulturtilbod er òg viktige. Større ulikskap knytt til hushaldningsinntekt påverkar born og unge si deltaking i samfunnet. Det er dokumenterte samanhengar mellom utdanningsnivå, materielle levekår og helse. Statistikk viser at dei med høgare utdanning har betre økonomi, høgare levealder, større sosial deltaking og betre helse. Utdanningsnivået på Voss har auka dei seinare år. I dag har om lag 44% av innbyggjarane mellom 30 og 39 år høgare utdanning. 14% av elevane i vidaregåande skule fullfører ikkje utdanninga si.

Innbyggjarane våre har generelt god helsa noko omfang av bruk av legemidlar og talet på dei som tek kontakt med primærhelsetenesta syner. Likevel er det ein auke i personar med psykiske sjukdom og lidingar i dei yngre aldersgruppene. Unge som kjenner seg einsame har auka dei seinare åra. Det visar seg at fleire av dei som opplev at familien har dårleg råd òg er dei som kjenner seg einsame. Likt som for dei som oppgjev at dei er einsame syner statistikken at det er flest kvinner som har utfordringar knytt til psykisk helse. Spreiinga av koronaviruset har satt samfunnet på hald. Næringslivet vårt har store utfordringar og mange av oss er utrygge både med tanke på eiga og andre si helse, jobb og inntekt - og kva konsekvensar pandemien vil ha på sikt.

Den miljømessige dimensjonen av berekraftig utvikling er grunnleggande for framtida vår. Tilpassingar til eit klima i endring er naudsynt og krev ein større innsats. Endra arealbruk er ein av dei viktigaste årsakane til tap av natur- og artsmangfald. Samstundes er transportbehovet i heradet stort, med store avstandar mellom bustad, arbeid, skule, fritidsaktivitetar, handel og sjukeheimar. Dette gjer at mange er avhengige av bil for å koma seg rundt. Å leggja til rette for eit lokalsamfunn med korte avstandar og tilrettelagde gang og sykkelstiar vil styrka både folkehelsa og miljøet.

Nærmiljøa til innbyggjarane er viktige for helse og trivnad. Mange oppgjev at dei har god tilgang på grøntareal og natur- og friluftsområde. Samstundes bør dei sosiale møteplassane tilpassast eit endra samfunn. For dei eldre betyr dette ein større grad av universell utforming, medan det for dei unge lyt tilpassast ungdommane sine krav og forventningar.

Innhold

Innleiing	3
Risiko for folkehelse	5
Folkehelsa i Voss herad.....	6
Livsvilkår	7
Kvardagsliv	9
Lokalsamfunn	11
Økonomiske, sosiale og miljømessige vilkår	13
Utval av statistikk	15
A Samansetnaden i befolkninga	15
B Oppvekst og levekår	16
C Fysisk, biologisk, kjemisk og sosialt miljø	20
D Skadar og ulykker	23
E-F Helserelatert åtferd og helsetilstand	24

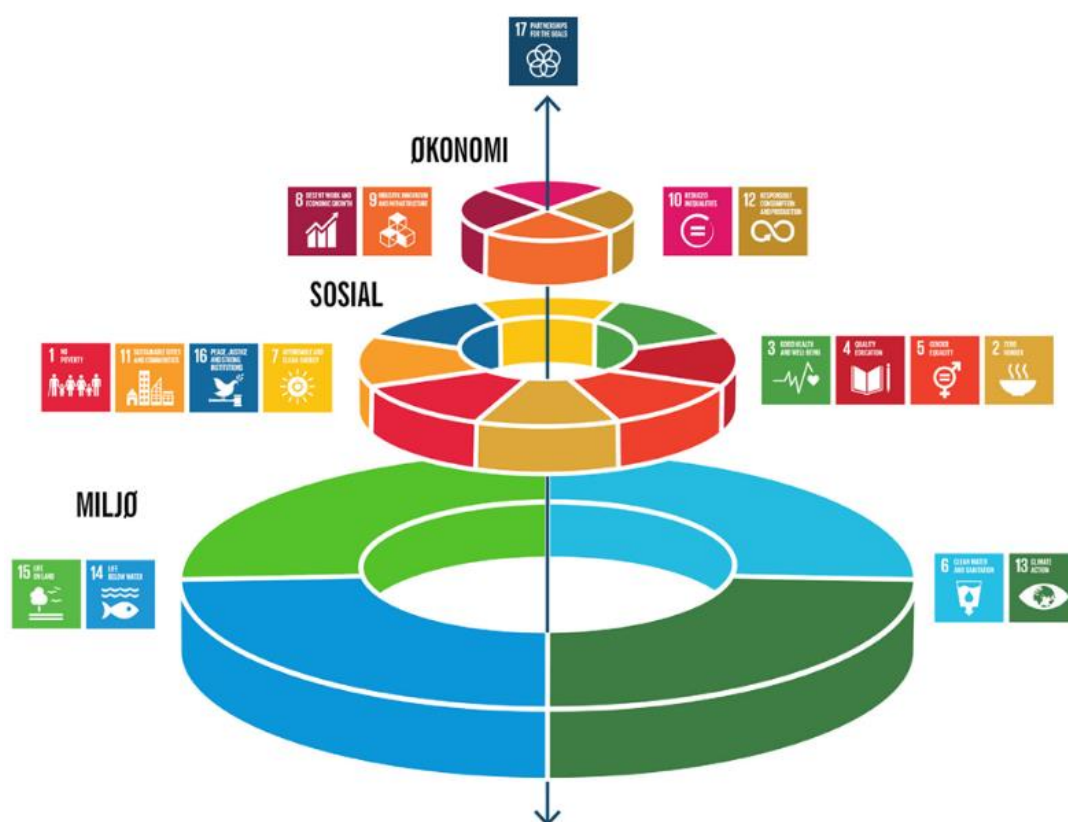

Innleiing

Voss herad sin visjon er å vera eit sterkt regionsenter, med levande bygdar. Visjonen skal me nå gjennom å vera attraktiv, innovativ og inkluderande. Arbeidet vårt skal byggja på FN sine berekraftsmål.

Berekraftsmåla til FN er bygd på tre dimensjonar – miljømessig, sosial og økonomisk berekraft. Jorda si tålegrensa set ytre rammer for berekraftsarbeidet. Skal me ha ein leveleg og trygg kommune i framtida lyt samfunnet difor halda seg innanfor desse. Grunnleggjande sosiale kriteria for å kunna leva trygt og godt i eit fungerande samfunn, set igjen rammene for økonomisk aktivitet.

Folkehelseoversikta er utvikla i tråd med Forskrift om oversikt over folkehelsa. Folkehelse vert skapt i alle sektorar. Ei god folkehelse vil bidra til at born har ein trygg oppvekst og at me i alle fasar av livet kan leva og bu i trygge nærmiljø. Klima- og miljøendringar vil kunna vera truslar mot folkehelsa og fokus på dette vil verta viktig i åra som kjem. Sidan mars 2020 har verda vore råka av ein pandemi som har påverka oss alle. Å utvikla Vossasamfunnet i ei berekraftig lei har vorte aktualisert på ein måte me ikkje kunne førestilla oss for berre nokre månader sidan.

Figur 1:

Illustrasjon på dei økonomiske og sosiale dimensjonane ved berekraft omkransa av og som del av dei miljømessige (Azote Images for Stockholm Resilience Centre, oversett av Vestland Fylkeskommune)

Figuren syner dei mange berekraftsmåla og samanhengen desse har til dei tre dimensjonane. Alt heng saman med alt. Skal me utvikla berekraftige samfunn lyt me vera bevisst dei ulike rammene på kvart nivå. Me lyt samarbeida på nye sett og med nye aktørar.

Frå kommuneplanen sin samfunnsdel (2020 – 2032)

Folkehelsearbeid er samfunnet sin totale innsats for å oppretthalda, betra og fremja innbyggjarane si helse. Dette kan skje ved å redusera faktorar som fører til dårlegare helse, eller ved å styrka faktorar som fører til betre helse. «Helse i alt me gjer» er sentralt i arbeidet med folkehelsa.

Lov om folkehelsearbeid (2012) har 5 viktige prinsipp: Medverknad, berekraft, helse i alt me gjer, føre-var og utjamning av sosial ulikskap. Ifylgje verdas helseorganisasjon (WHO) er det berre 10 % av helseproblema som helsetenesta kan gjera noko med. Dei resterande 90 % er påverka av tilhøve utanfor helsetenesta: Barnehage, skule, oppvekst, kulturlivet, næringslivet, arbeidslivet, frivillig innsats og lokalsamfunnet du bur i. Alle desse områda må ta del i folkehelsearbeidet.

Helse er å meistra kvardagens krav. Alle kommunale tenester må leggja til rette for at alle innbyggjarane kan meistra liva sine, og få nytta ressursane sine til det beste for seg sjølv og samfunnet. Når samfunnet legg til rette for dette, vil folk oppleva god helse og livskvalitet. Folk må i framtida ta styringa over eiga helse i større grad enn tidlegare. Kjensla av meistring er grunnleggjande for å oppleva god helse. Folk må få bruka eigne ressursar. Den kommunale ressursbruken må rettast inn mot tidleg innsats og førebygging, framfor reparasjon.

Voss herad skal sikra god helse og fremja livskvalitet for alle

Alle skal oppleva tryggleik, meistra kvardagen og ha fleire aktive leveår med god helse og trivsel. Tryggleiken som ligg i å ha tilgang til gode offentlege tenester når ein treng det, er avgjerande for opplevd helse. Voss herad skal ha ålmenn dekning av gode og trygge helsetenester, og tilby desse på rett nivå (3.8).

Voss herad vil styrka helse og levekår gjennom førebygging og folkehelsearbeid. Me skal leggja til rette for at innbyggjarane kan vera mest mogeleg sjølvhjelpne i alle livsfasar. Heradet vil få utfordringar knytt til stadig fleire eldre. Eigne strategiar, mål og tiltak skal utarbeidast sånn at heradet vert eit aldersvenleg samfunn. Voss herad skal førebyggja framfor å reparera i helsetenesta. Me skal satsa på tidleg innsats og driva førebyggjande og helsefremjande arbeid. Tenestene skal innrettast slik at førebygging er eit grunnleggjande fokus overfor unge, eldre og menneske med særlege helseutfordringar. Me skal dela kunnskap om tiltak og verktøy, slik at folk er i stand til å vareta og betra eiga helse.

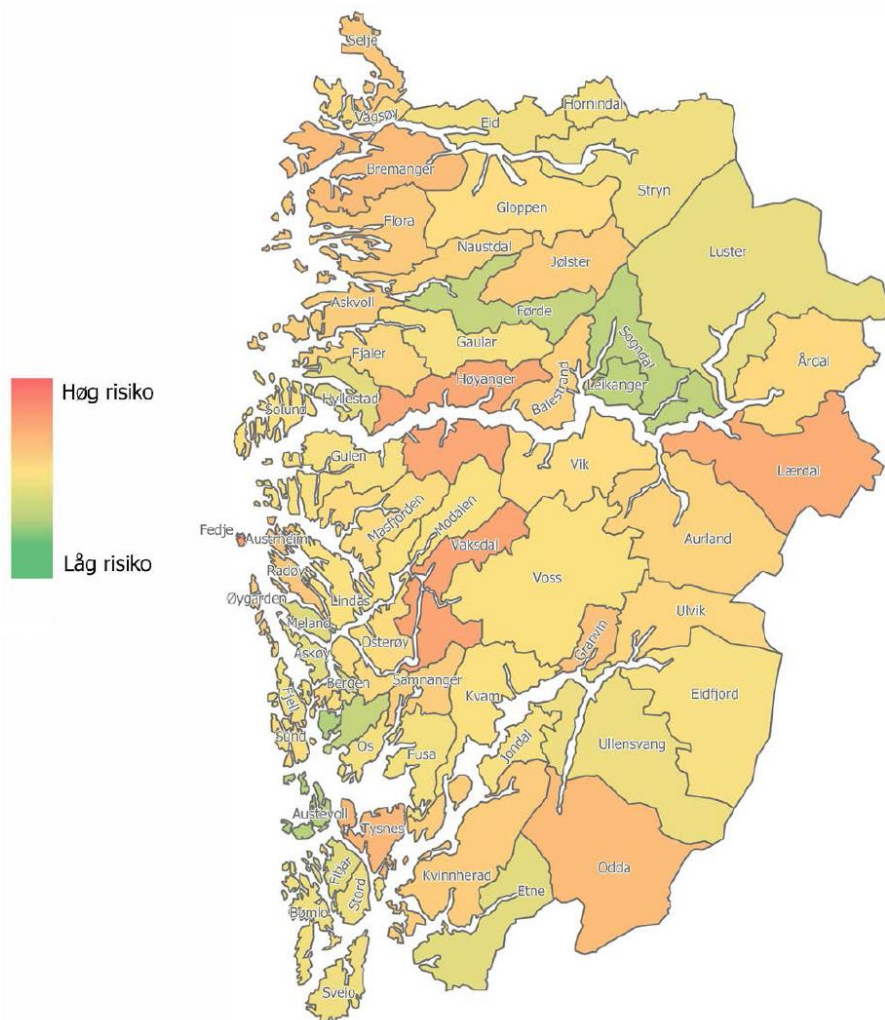
Voss herad skal fremja mental helse og livskvalitet (3.4). Einsemd skal førebyggjast, og me skal skapa møteplassar som inviterer til meningsfull aktivitet og deltaking. Me skal arbeida for inkludering, og hindra utanforskap. Me skal hjelpa dei som slit med daglege gjeremål og meistring av livet, og hindra fråfall frå skulegang og arbeidsliv. Me skal styrka førebygging og behandling av misbruk, mellom anna av narkotiske stoff og alkohol (3.5). Det skal utviklast gode lågterskeltilbod, tiltak for å meistra livet og førebyggjande haldningsarbeid.

Voss er eit knutepunkt med mange på gjennomreise, og risikoutsette vegar. Innan 2025 skal me ha halvert omfanget av skadar og dødsfall grunna trafikkulukker (3.6).

Risiko for folkehelse

Hordaland fylkeskommune har utarbeida ein risikoindeks for folkehelse i 2019. Indeksen er utarbeida med utgangspunkt i FN sitt berekraftsmål 3 «god helse», samt nasjonale og regionale målsetjingar på folkehelsearbeidet. «Risikoindeks for folkehelse 2019 Vestland» tek for seg ulike faktorar som påverkar folkehelsa, og i kor stor grad desse er til stades i kommunane i tidlegare Hordaland og Sogn og fjordane fylke. Figuren under syner resultatata for den samla risikoen for folkehelse, i indeksen¹. Det er viktig å påpeika at figuren viser risiko, og ikkje noverande tilstand.

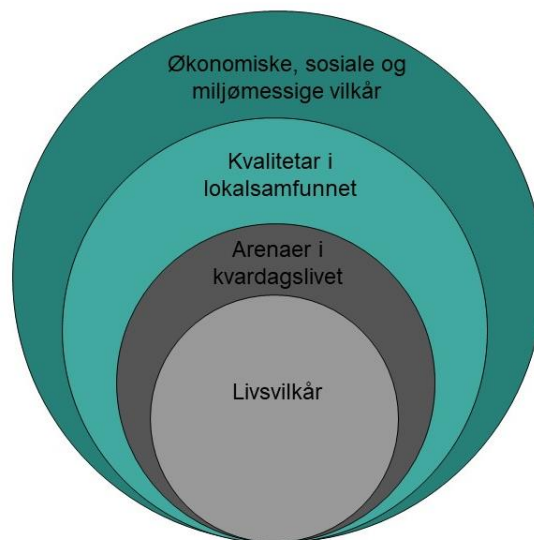
Figur 1: Risiko for folkehelse 2019 (henta frå Risikoindeks for folkehelse 2019, Hordaland fylkeskommune).

¹ Den avhengige variabelen i matrisa er kor stor del av innbyggjarane mellom 18 og 66 år som er uføretrygda. Dei faktorene som har signifikant samvariasjon med graden av uføretrygd i kommunane er snittalder, del grunnskuleutdanna 30-39 åringar, del eineforsørgjarar, tal verksemdar med tilsette per 100 innbyggjar i yrkesaktiv alder og del låginntektshushald. Desse variablane er vekta etter kor stor innverknad dei har.

Folkehelse i Voss herad

I illustrasjonen for berekraft ligg sosial berekraft mellom miljø og økonomi. Sosial berekraft er avhengig av den miljømessige berekrafta og ligg som premiss for den økonomiske. Vestland har nytta ein modell frå OsloMet som syner koplinga mellom folkehelse og sosial berekraft. Modellen tar for seg dei ulike dimensjonane som verkar inn på helsa vår. Innan desse områda er det dømer på ulikskap i helse. Dette kan skuldast økonomi, fysiske barrierar, kunnskap, utdanning eller anna. I oppfylginga av folkehelseoversikta er det spesielt desse gruppene som må prioriterast. Målet er at å gjera vilkåra betre for å klara livet, og å bryta ned barrierar for folk som av ulik grunn ikkje deltar på line med andre.

Figur 2: Sosial berekraft (Modell utvikla av OsloMet og oversett og forenkla av Hordaland og Sogn og Fjordane fylkeskommunar).

Livsvilkår

Levealder i busetnaden er ein indikator for helsetilstand. Forventa levealder i Voss herad er høgare enn resten av landet. Innbyggjarane i kommunen kan difor sjå ut til å ha betre helse og leva lenger enn resten av gjennomsnittet i landet. Det er forventa at dei eldre i framtida vil ha større krav til helse- og omsorgstenester, enn dei som er eldre i dag. Dette vil kunna føra til at desse tenestene må endrast.

Berekraftsmål som er relevante for livsvilkår:

Økonomi og utdanning

Undersøkingar viser at skilnadar i bumiljø, utdanning og inntekt gjev store skilnadar i helse. Folkehelseundersøkinga i Hordaland (2018) viser at dette er tilfelle i vår region. Her er ulike målingar samanlikna med utdanningsnivå. Dei viser at utdanningsnivå har ein positiv effekt på trivsel, vurdering av eiga helse, einsemd og ulike livsstilsvariablar. Forventa levealder i Voss herad viser at skilnaden er om lag 3 år i forventa levealder for dei med grunnskule og dei med vidaregåande, samt dei med vidaregåande og dei med universitets/høgskuleutdanning.

Det er heilt klart at utdanning og økonomi har innverknad på korleis me lev liva våre. Helse vår er difor påverka av økonomi og utdanningsnivå. Økonomi og utdanning har mellom anna innverknad på kosthald, fysisk aktivitet og psykisk helse. Skilnadane ser ut til å ha auka dei seinare åra, og forventa levealder aukar klart mest i den høgaste utdanna gruppa.

Utdanning er ein viktig faktor i høve helse. På Voss har det vore ein auke i utdanningsnivået dei siste 30 åra. Voss har framleis færre med universitets/høgskuleutdanning enn resten av landet, dette er påverka av arbeidsmarknaden. Samstundes viser tal at fråfallet i vidaregåande opplæring er redusert. Dette gjer at færre vil ha grunnskule som høgaste utdanning.

Låg inntekt er knytt til reduserte mogelegheiter til å delta i samfunnet på lik linje som andre. Generelt viser forskning at ungdom som veks opp i familiar med låg inntekt er mindre aktive i organisert aktivitet

og har mindre kontaktnett. Dette bidreg til auka sosial ulikskap, ettersom sosial læring og kontakt vert mindre. Dei seinare åra er det fleire som veks opp i hushald med låg inntekt på Voss..

Psykisk helse

Unge vaksne som opplev utfordringar knytt til psykisk helse har auka dei seinare åra. Særleg jenter kontaktar helsetenesta oftare og rapporterer gjennom Ungdata ei oppleving av einsemd. Det er òg jenter som har ein negativ utvikling i høve trivsel på skulen. Grunnen til auken har vore diskutert. Det kan skuldast både ein auke i merksemd på psykisk helse, eit endra samfunn der det er naturleg å snakka om slike utfordringar, eller ei faktisk auke.

Rapporten *Korleis har ungdommen i Hordaland det?* (2018) viser at det er samanheng mellom einsemd og økonomisk status. Talmaterialet i undersøkinga er henta frå Ungdataundersøkingane i Hordaland. Undersøkinga viser at dei som ikkje trenar trivst minst på skulen. Det er ikkje tal for graden av einsemd for dei vaksne innbyggjarane på Voss, men det er naturleg å tenkja at trenden er som i resten av fylket, og at denne vert lågare gjennom livet.

Kvardagsliv

Arenaer i kvardagslivet inneheld dei ulike arenaene innbyggjarane deltek i gjennom livet. Dette kan vera barnehage, skule, arbeidsplassar, fritidsarenaer, sjukehus og sjukeheimar. Det er viktig at det vert lagt til rette for at alle kan nytta seg av slike arenaer då dei påverkar helsa vår.

Berekräftsmål som er relevante for kvardagsliv:

Barnehage og skule

Talet på born i barnehage i Voss herad om lag som i resten av landet, sjølv om delar av kommunen har god dekning. Barnehagane legg grunnlaget for mange born tidleg i livet og er dermed ein viktig ressurs. I tillegg fører barnehageplassar til at fleire føresette kan vera i arbeid. Det er ein litt lågare del minoritetsspråklege born i barnehagane samanlikna med resten av fylket, sjølv om denne delen har vore aukande dei siste åra. For minoritetsspråklege born er det ein viktig læringsarena i høve språk og kultur.

Rapporten *Korleis har ungdomane i Hordaland det?* viser at det er ein samheng mellom familien sin opplevde økonomi og trivsel på skulen. Tala er henta frå Ungdata i 2016. Tal viser at over dobbelt så mange er plaga av einsemd i gruppene som opplev dårleg råd. Mobbetala for Voss er lågare enn i resten av Vestland om ein ser på glidande gjennomsnitt for dei siste åra (7. og 10. trinn) og Ungdata for 2019 (8.-10. trinn). Siste måling i 2019/2020 viser likevel at det ved ein skule er ei oppblomstring av opplevd mobbing det siste året.

Det er fleire unge på Voss som ligg på lågaste meistringsnivå i lesing, samanlikna med landet og Vestland. For rekneferdigheit er det motsett (5. trinn). Tala har vore relativt stabile dei seinare åra. Både lese- og rekneferdigheiter er viktige, og det er difor viktig å vektlegga desse. Det er vanskeleg å seia kvifor resultatane er som dei er, og det er difor viktig å sjå på kvifor det er slik.

Arbeidsmarknad

Om lag 80% av respondentane i Hardanger og Voss er nøgd med jobben sin (Folkehelseundersøkinga for Hordaland, 2018). Dette er på nivå med resten av fylket, og undersøkinga viser ingen kjønnskilnadar eller utdanningskilnadar. Det er likevel ein trend i høve alder. Fleire eldre enn unge trivst i arbeidet sitt.

Voss er prega av at ein stor del av arbeidsmarknaden er i tertiærnæringa. I tillegg er det mange som pendlar, både inn og ut av kommunen. Omlag 1300 personar pendlar ut av heradet for arbeid, medan 1000 menneske pendlar inn i heradet (tal for Voss kommune 2014).

Fritid

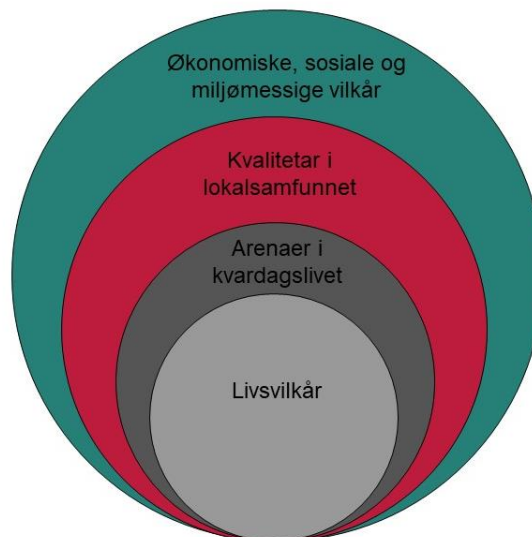
Vaksne i regionen Hardanger og Voss er meir aktive i organiserte aktivitetar enn snittet for Hordaland. Omlag 28% er aktive i organisert aktivitet kvar veke (Folkehelseundersøkinga i Hordaland 2018). Det same gjel for unge (Ungdata, 2019). Utdanningsnivå er ein faktor som spelar inn på aktivitetsnivå. Dei med høgare utdanning er meir aktive. For dei unge er det ein samanheng mellom familien sin sosioøkonomiske status og bornet sitt aktivitetsnivå. Det å stå utanfor organisert fritidsaktivitet fører til at ein fell utanfor møteplassar som bidreg til utvikling av sosial kompetanse.

Opplevd sosial støtte er om lag likt i Hardanger og Voss som for Hordaland. Utdanningsnivå spelar ei rolle når det gjeld opplevd sosial støtte. Samstundes viser Ungdata at unge på Voss, i større grad enn i resten av landet, er nøgd med foreldra sine og opplever sosial støtte både i heimen og hjå nære vener.

Lokalsamfunn

Kommunen har i stor grad påverknad på dei lokale forholda. Gjennom eksempelvis arealplanlegging i høve fritidsarena, offentlege tilbud og sentrumslokalisering og handel. Voss herad har gjennom kommuneplanen satsa på eit sterkt regionsenter med levande bygder. Målet er at dei ulike lokalsentera og nærsentera har tenlege funksjonar, for dei som bur der.

Berekraftsmål som er aktuelle for lokalsamfunn:

Sterkt regionsenter med levande bygder

Sentraliseringa som har vore dei siste åra er venta å auka fram mot 2040. I rapporten *Vestland – Utfordringar for fylket og regionane* peiker Hordaland og Sogn og Fjordane fylkeskommune på at utviklinga er prega av mindre innvandring og fallande fødselstal. Det vert vurdert at indre delar av Vestland vil merka dette mest. Folketalet på Voss er venta å auka fram mot 2040, men dei siste tala viser at dette hovudsakleg kjem av auka innvandring. Dersom innvandring vert redusert er det usikkert om folketalsauken vil halda fram. Samstundes vil tryggare vegar og kollektivtilbod, saman med kortare reisetid til større arbeidsmarknader, kunna verka positivt for utviklinga.

Tilgang på rekreasjonsareal, friluftssareal, nærturterreng og møteplassar er behov som må tilfredsstillast sjølv i sentrale områder. På Voss er delen som har trygg tilgang på rekreasjonsareal og nærturterreng lågare enn for Vestland fylke. I gamle Granvin herad er talet høgare. I samband med ei fortetting bør tilgang på rekreasjonsareal sikrast.

Nærmiljø

Å leggja til rette for gode møteplassar og offentlege tilbud i nærmiljøa kan føra til redusert behov for transport og parkering. Eit variert bustadmiljø kan føra til at folk ikkje treng å skifta nærmiljø når dei skifter bustad.

Det er ein større del av ungdomane på Voss som er nøgde med sitt lokalmiljø, enn for Vestland og landet (*Ungdata, 2019*). Rapporten *Korleis har ungdomane i Hordaland det?* frå Hordaland

fylkeskommune er basert på ungdatabasundersøkingar. Rapporten viser at dei som kjenner seg trygge i nærmiljøet i mindre grad er plaga av einsemd. Samstundes viser rapporten at dei som er aktive i organiserte fritidsaktivitetar er mindre plaga av einsemd, enn dei som ikkje deltek i slik aktivitet.

Folkehelseundersøkinga i Hordaland i 2018 viser at det er litt færre i regionen som er nøgde med kultur- og idrettstilbodet i nærmiljøet, enn det er i fylket. Det er fleire eldre enn yngre som trivst.

Støy og luftkvalitet

Støy er definert som «*uønskt lyd*» som påverkar helse og trivsel negativt. Dette kan føra til høyrselsskadar, søvnproblem og stressrelaterte helseplagar. *Folkehelseundersøkelsen i Hordaland* viser at ein større del i Hardanger og Voss er plaga av støy frå trafikk heime (8,9%) enn for fylket samla (7%). Når det gjeld støy frå andre kjelder enn trafikk er det færre (6,7%) samanlikna med fylket (9,4%). Voss har ulike arenaer, i tillegg til vegtrafikk, der støy kan vera ei utfordring for den enkelte. Dette gjeld jernbane, festivalar, flytrafikk og skytebanar.

Når det gjeld luftkvalitet er det ikkje føreteke målingar på Voss dei seinare åra. Tidlegare målingar på Vangen (siste i 2005) har vist at luftkvaliteten (svevestøv) på vinterstid kan vera tilsvarande dårleg som i sterkt trafikkerte gater i Bergen. Dette gjeld spesielt på kalde dagar med lita utskifting av luftmassane (inversjonslok). Situasjonen har mest truleg betra seg etter ny tunell bak Vangen opna vinteren 2014. På grunnlag av redusert trafikkmengd og hastigheit har Statens Vegvesen i 2016 konkludert med at det under normale vêrforhold er lite truleg at grenseverdiane for lokal luftkvalitet vert overskride.

Økonomiske, sosiale og miljømessige vilkår

Det ytre laget viser til dei økonomiske, sosiale og miljømessige vilkåra i samfunnet. Dette er sentrale og overbyggande strukturar som mellom anna arbeidsmarknad, utdanningstilbod, velferdsordningar og infrastruktur. Desse er med på å leggja grunnlaget for innbyggjarane si mogelegheit til å delta i samfunnet. For kommunen omhandlar dette mellom anna skule- og barnehagestruktur, arealplanlegging, kommunale aktivitetstilbod og ulike støtteordningar.

Berekraftsmål som er relevante for rammevilkår:

Demokrati og deltaking

Voss har høgare valdeltaking enn landet og fylket for Heradstyreval, og om lag på snittet ved Stortingsval. Tidlegare Granvin herad har jamt over hatt høgare deltaking både ved Kommuneval og Stortingsval, enn Voss kommune. Generelt i Noreg er valdeltakinga lågare hjå innvandrara. I 2011 var valdeltakinga 25% lågare for denne gruppa enn for resten av befolkninga. Høg valdeltaking er sett på som eit teikn på at folk opplever at dei kan påverka livsvilkåra sine og at det er tillit i samfunnet.

Samansetnad av befolkninga

Ei av målsettingane i folkehelsearbeidet er at folk skal leva lenger med god helse. Utviklinga viser at det vert stadig fleire eldre, både i landet og på Voss. Dette skuldast mellom anna betre levevilkår, mindre sosiale skilnadar og gode helse- og omsorgstenester. Ei frisk eldre befolkning vil vera ein ressurs for samfunnet og lokalmiljøa. Framskrivninga av befolkninga viser at Voss herad vil ha ein større eldre befolkning i 2040. I dag er om lag 19% av innbyggjarane i Voss herad over 67 år. I 2040 vil det vera om lag 25% i denne aldersgruppa noko som kan føra til auka behov for helsetenester, tannhelsetenester og pleie- og omsorgstenester. For dei ulike aldersgruppene over 67 år vil auken koma til ulike tider. Fram mot 2030 vil auken hovudsakleg koma i aldersgruppa 67-84 år, medan den kjem i delen over 85 år frå 2030. Å leggja forholda mest mogeleg til rette slik at dei eldre held seg friske og sjølvhjelpne lengst mogeleg er viktig.

Samstundes med at den eldre befolkninga er venta å auka i Voss herad, er det venta ein nedgang i unge innbyggjarar. For Voss er det venta ein reduksjon i delen under 15 år, frå 18,6% til 16,7%. Dette vil føra til at det på sikt er færre i arbeidsaktiv alder.

Hovudtyngda av endringa i befolkninga på Voss skuldast innvandring. Denne står for om lag 85% av auken i befolkninga.

Økonomi

Det er relativt små skilnadar i inntekt i Noreg samanlikna med andre land. Likevel ser ein at ulikskapen i inntekt aukar både nasjonalt og lokalt. Som tidlegare diskutert er økonomi ein viktig barriere i høve korleis me lev liva våre. Det er ein auke i delen som bur i hushald med vedvarande låg inntekt. For Voss herad gjeld dette spesielt for born. Auken vore relativt stor dei siste 10 åra, og er no nesten på nivå med resten av landet. For dei andre aldersgruppene er ikkje utviklinga like negativ.

Utdanningsnivå og arbeidsliv

Det har vore ein auke i utdanningsnivået i Voss herad over tid. I dag har om lag ein tredjedel av befolkninga over 25 år høgare utdanning. Samstundes er det slik at ulike jobbar krev ulik utdanning og ikkje alle treng høg utdanning. Ei fullført vidaregåande utdanning vert sett på som eit viktig kompetansekrav for deltaking i arbeidslivet.

Delen av dei som har grunnskule som høgaste utdanningsnivå ligg på om lag 20%, og har vore relativt stabil dei siste 10 åra. Denne utdanningsgruppa er venta å få det vanskelegare på arbeidsmarknaden i tida som kjem. I Hordaland fylkeskommune sin *Risikoindeks for folkehelse 2019 Vestland* vert del av befolkninga med grunnskule som høgaste utdanning vurdert som den faktoren som i størst grad er knytt til uføretrygd i kommunane.

Klima og fysisk miljø

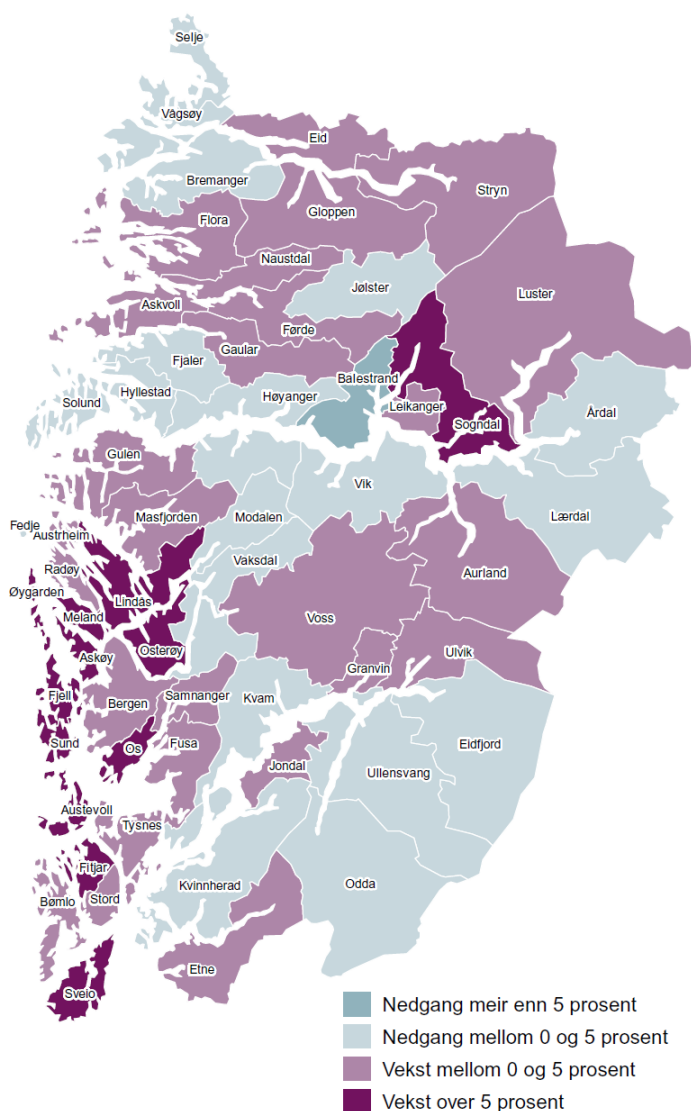
Klimaendringar påverkar folkehelsa på ein negativ måte. Ein auke i naturhendingar med fare for skade på viktig infrastruktur, miljø og menneske er venta. I tillegg kan endra arealbruk føra til negative konsekvensar for natur, artsmangfaldet og rekreasjons- og friluftsområde. Alt dette vil føra til behov for meir sikring og førebyggjande tiltak knytt til flaum og skred. Samstundes må det leggest til retta for klimavenleg transport. Dersom talet på syklande og gåande skal aukast lyt det leggest til rette for det.

Utval av statistikk

Oversikt over helsetilstand og faktorar som påverkar desse er heimla i Lov om folkehelsearbeid og tilhøyrande forskrift. Forskrifta krev at oversikta skal omfatta opplysningar om og vurderingar av: samansetnad av a) befolkninga, b) oppvekst- og levekår, c) fysisk, biologisk, kjemisk og sosialt miljø, d) skadar og ulukker, e) helserelatert åtferd, og f) helsetilstand. Oversikta er delt inn etter desse områda.

A Samansetnaden i befolkninga

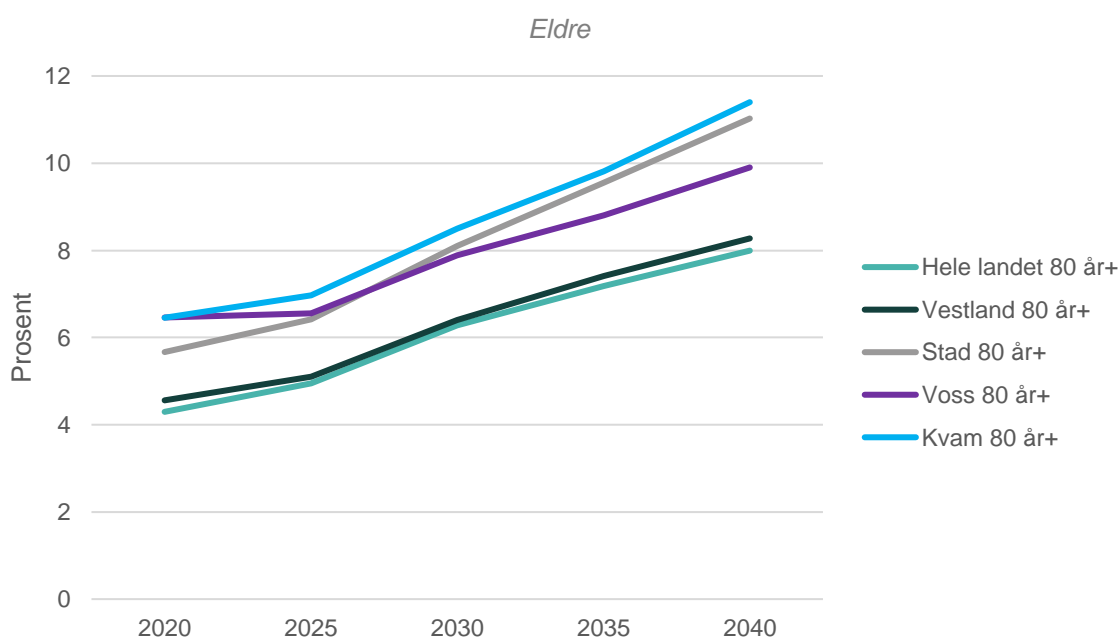
Figur 3: Befolkningsauke Vestland 2013-2018 (henta frå «Vestland – utfordringar for fylket og for regionane»).

Folketalet i Voss herad er på 15 740 innbyggjarar per 1. januar 2020, og venta å auka til 16 470 i 2030, og opp til 17 100 i 2040.

Voss herad har dei seinare åra hatt ein befolkningsauke på mellom 0,2 og 1,2% per år. Dette er om lag på nivå med Vestland. Hovudtyngda av auken er innvandrarar (statistikk.ivist.no).

For heile Vestland er det venta ein befolkningsauke dei neste 20 åra. Auken kjem i stor grad i dei sentrale kommunane, i omlandskommunar og større regionsenter. Voss herad har ein forventauke på om lag 8,5% (1.000 personar) i perioden. I dag er det totalt 24% i aldersgruppa 0-19 år, 57% i gruppa 20-66 år og 19% over 67 år (statistikk.ivist.no). Auken framover er hovudsakleg i dei eldste aldersgruppene. I eit 5-10 års perspektiv vil auken vera størst i aldersgruppa 67-79 år. Å oppretthalde og betre helsa vil viktig for denne gruppa. Dette for å sikra best mogeleg funksjonsevne og at folk kan bu heime så lenge dei ynskjer det. Talet på eldre over 80 år vil auka med om lag 670 personar (sjå figur under) fram til 2040.

Figur 4: Delen eldre over 80 år berekna ut frå SSB sine prognosar (Kommunehelsa sin statistikkbank, 2020).

Om lag 10% av befolkninga i Voss herad er innvandrarar (Kommunehelsa sin statistikkbank). Hovuddelen av desse er frå Europa (5,3%), Afrika (2%) og Asia (2,3%). Talet er litt lågare enn for landet og Vestland, og om lag på nivå med samanlikningskommunane. Mykje er arbeidsinnvandring, men det har dei seinare åra vore ein auke i Vestland grunna flukt og familiegjenforeining.

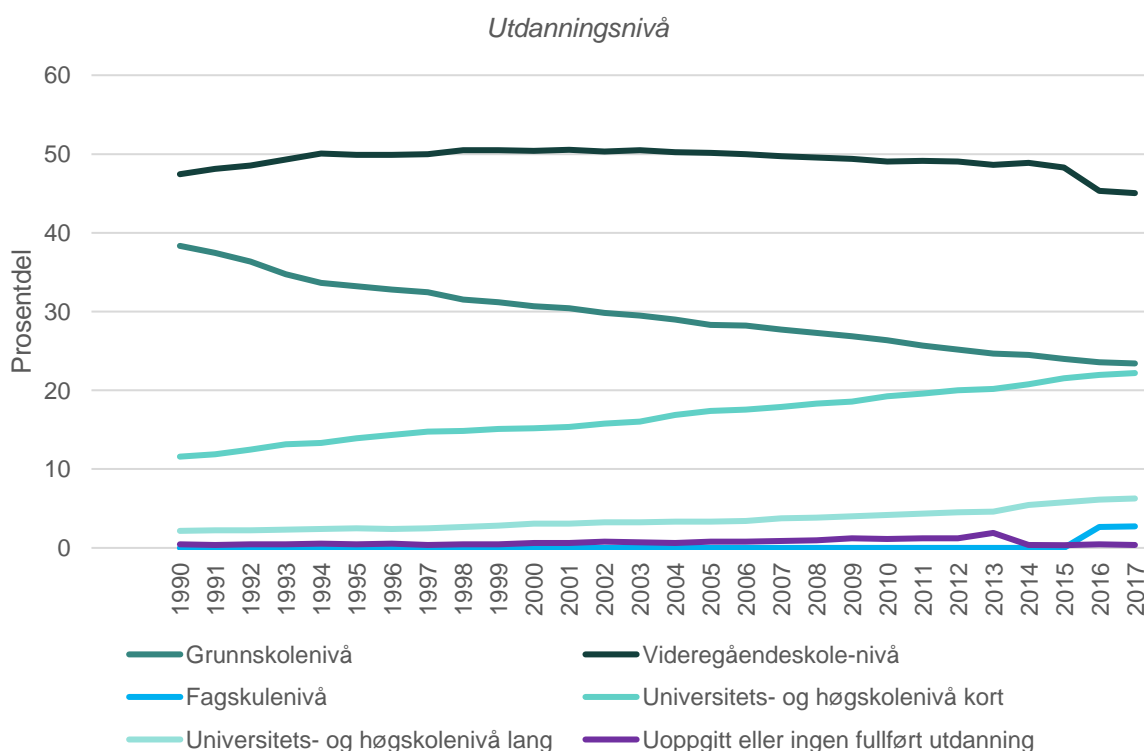
B Oppvekst og levekår

Utdanning og arbeid

Utdanningsnivået på Voss har auka dei seinare år. I dag har om lag 44% av innbyggjarane mellom 30 og 39 år høgare utdanning (Kommunehelsa sin statistikkbank). Samstundes har det vore ein

reduksjon i delen med grunnskule eller vidaregåande som høgaste utdanning. Høg utdanning er ikkje nødvendigvis eit mål i seg sjølv. Mange jobbar krev vidaregåande utdanning og arbeidsmarknaden i kommunen vil spegla kva utdanningsnivå innbyggjarane i kommunen har.

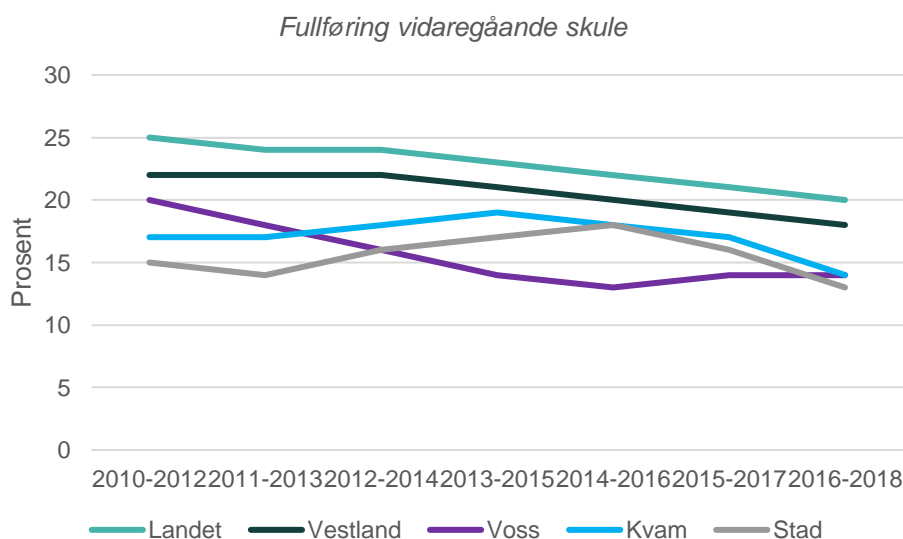

Figur 5: Fordeling av høgaste utdanningsnivå for personar over 16 år (Statistikk i Vest, 2020)

Forventa levealder er ulik etter utdanningsnivå. I landet og for Vestland er det større skilnad på forventa levealder etter utdanning (Kommunehelsa sin statistikkbank). Dei som har grunnskule som høgaste utdanningsnivå lever kortare enn dei som har vidaregåande skule og høgare utdanning. For Voss er det om lag same skilnad.

Fråfall vidaregåande skule

Det er dokumenterte samanhengar mellom utdanningsnivå, materielle levekår og helse. Det har vore ein reduksjon i delen som ikkje fullfører vidaregåande skule innan 5 år dei siste åra (Kommunehelsa sin statistikkbank). Denne reduksjonen ser ein både på landsbasis, i Vestland og i Voss herad. Samstundes er delen som ikkje fullfører vidaregåande gjennomgåande lågare for Voss enn for landet og Vestland. Fråfallet er berekna ut frå dei som har starta på grunnkurs i vidaregåande skule og som har slutta eller ikkje oppnådd studie- eller yrkeskompetanse etter fem år.

Figur 6: Delen som ikkje fullfører vidaregåande skule innan 5 år (Kommunehelsa statistikkbank, 2020).

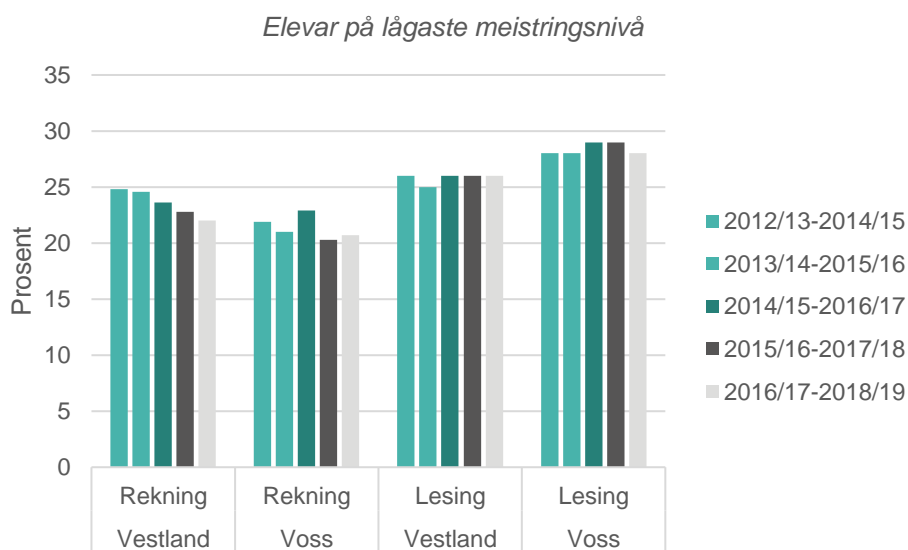
Trivsel på skulen

Størstedelen av elevane i Voss herad trivst på skulen, men delen er lågare enn for landet og Vestland. Dette gjeld spesielt 7. trinn. For 10. trinn er tala relativt stabile over tid, men det har vore ein endring med fleire gutar og færre jenter som trivst på skulen dei siste åra (Kommunehelsa sin statistikkbank, 2020).

Når det gjeld mobbing er delen som opplever mobbing i Voss herad lågare enn for landet og Vestland. Likevel viser desse tala store variasjonar frå år til år, slik at det er viktig å fylgja med på tala over tid. Tala viser eit glidande gjennomsnitt for dei siste tre åra (2016/17-2018/19). Siste undersøkinga (som ikkje er med i denne statistikken) viser ein stor auke ved Voss ungdomsskule, medan dei andre ungdomsskulane har svært låge tal (Udir Skoleporten, 2020).

Ferdigheiter skulen

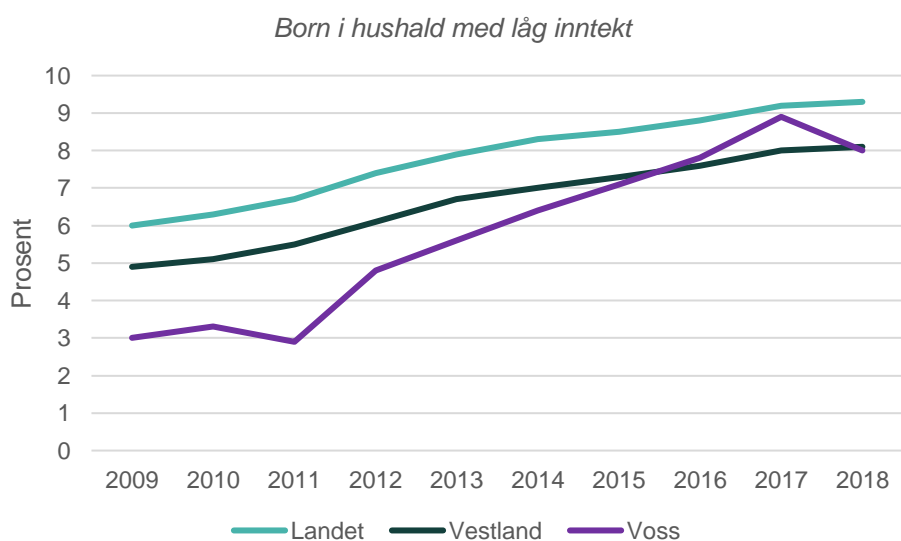
Voss har fleire elevar på lågaste meistringsnivå enn det som er snittet i landet og Vestland for 5. trinn når det gjeld lesing. For rekneferdigheit har Voss herad færre på lågaste meistringsnivå enn landet og fylket. Både delen som har utfordringar med rekning og lesing er redusert dei seinare åra (Kommunehelsa sin statistikkbank).

Figur 7: Del elevar på lågaste meistringsnivå for lesing og rekning i 5. trinn. Tal frå nasjonale prøvar med treårig glidande gjennomsnitt (Kommunehelsa statistikkbank, FHI).

Inntekt

Norge har relativt liten ulikskap i inntekt samanlikna med andre land. Likevel har ulikskapen auka både nasjonalt, regionalt og lokalt dei siste ti åra. Det er færre på Voss som veks opp i hushald med låg inntekt enn for landet og Vestland fylke (Kommunehelsa sin statistikkbank). Likevel er det ein trend at delen har auka dei siste åra både for Vestland og Voss. Ser ein på born som veks opp i hushald med låg inntekt er tala litt ulike. I Voss herad har det vore ein auke dei seinare åra, og delen ligg om lag på same nivå som Vestland.

Figur 8: Utvikling i del born i alderen 0-17 år busett i hushald med låginntekt (Kommunehelsa statistikkbank, FHI).

Barnehage

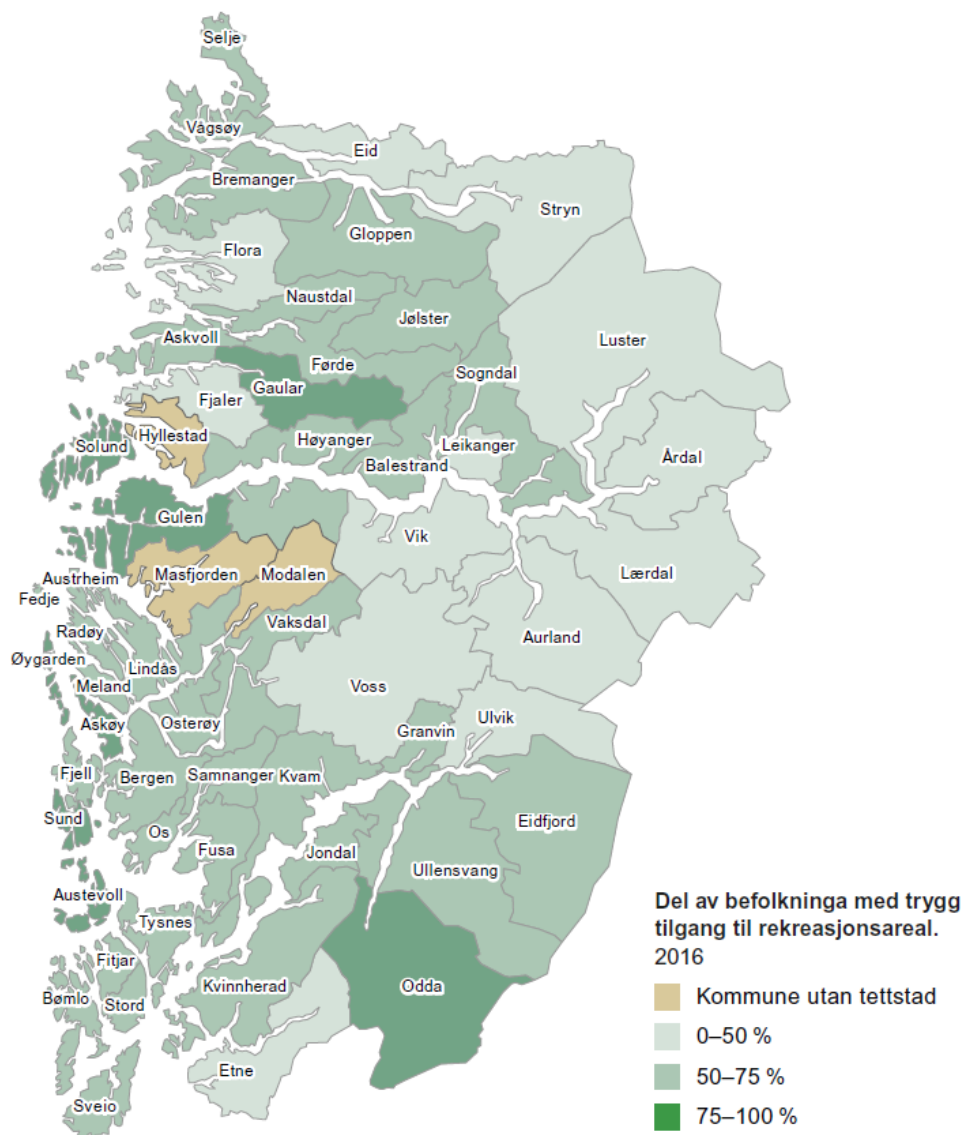
Barnehagedekninga i Voss kommune (83,4%) var om lag som for landet (85,6%) og Hordaland fylke (84,3%), medan den for Granvin herad var høgare (92,9%, Statistisk sentralbyrå, tabell 09169). Dette gjeld både for små born (1-2 år) og store born (3-5 år). Det er ein lågare del minoritetsspråklege born i barnehage av totalt innvandrarborn i Voss kommune 76,5%) samanlikna med andre.

C Fysisk, biologisk, kjemisk og sosialt miljø

Om lag 65% i Granvin herad og 41% i Voss kommune har trygg tilgang på rekreasjonsareal² innanfor gangavstand frå bustaden (Statistisk sentralbyrå, tabell 09579). Det har vore ein auke dei seinare åra. Samstundes har 92% i Granvin og 31% på Voss trygg tilgang på nærturterreng³. For Voss kommune er dette mindre enn for fylket, og vil seia at om lag 60% ikkje har trygg tilgang til rekreasjonsareal og 70% ikkje har trygg tilgang på nærturterreng. Samstundes viser Folkehelseundersøkinga i Hordaland (2018) at personar i Hardanger og Voss-regionen er dei som har best tilgang på grøntareal og natur- og friluftsområder i Hordaland.

² Rekreasjonsareal er mindre grøntområde under 5 dekar som ligg i eller grensar til tettstader. Dette inkluderer dei fleste idrettsområde og parkar.

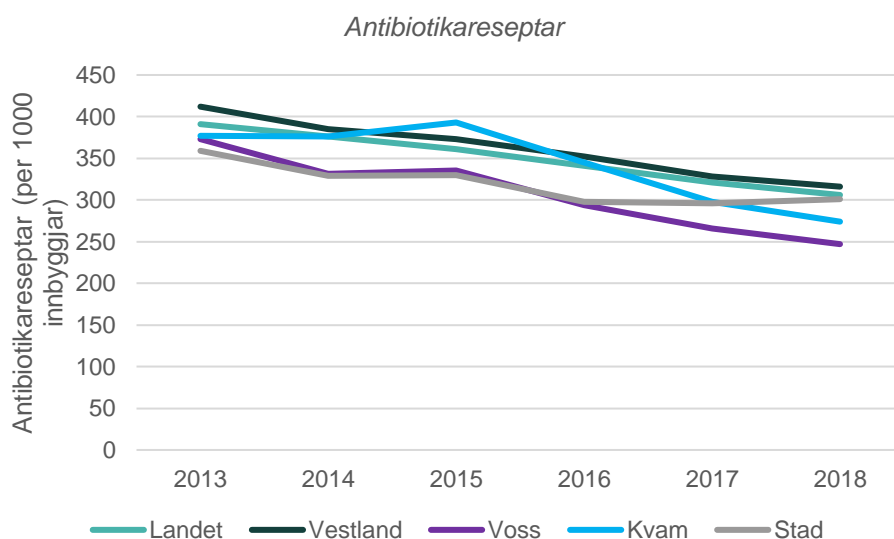
³ Nærturterreng er større friluftsområde på minst 200 dekar som ligg i eller grensar opp mot tettstadar. Dette inkluderer idrettsområde og parkar.

Figur 9: Trygg tilgang til rekreasjonsareal (henta frå Folkehelseoversikta Vestland 2019-2023).

Legemiddelbruk

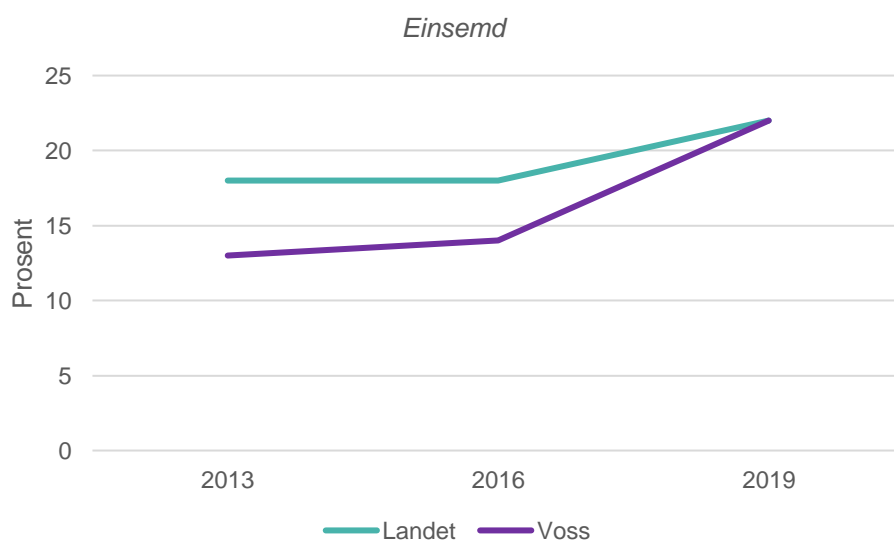
Legemiddelbruk er ikkje synonymt med sjukdomsførekost, men kan vera ein indikator på sjukdomsførekost i befolkninga. Generelt er legemiddelbruken i Voss herad lågare enn for Vestland og landet (Kommunehelsa sin statistikkbank). Dette gjeld for både midlar mot hjarte- og karsjukdomar, diabetes og psykiske lidingar. Frå 2013 til 2018 har tal antibiotikareseptar utlevert frå apotek gått ned med om lag 20 prosent nasjonalt til personar i alderen 0 til 79 år. For Voss er reduksjonen på over 30%, og bruken er lågare enn for landet og fylket.

Figur 10: Antibiotikareseptar per 1000 innbyggjar for 2013-2018 (Kommunehelsa sin statistikkbank, FHI).

Sosialt miljø

Ungdataundersøkingar viser at det er ein auke i delen som føler seg plaga av einsemd på ungdomsskulen. Tidlegare låg tala godt under landsgjennomsnittet, men siste måling (2019) viser at det er ein stigande trend. For vidaregåande er det fleire (29%) som svarar det same. Her er delen høgare enn for resten av landet. For begge aldersgrupper er det ei stor overvekt av jenter som er plaga.

Figur 11: Del elevar som er ganske mykje eller veldig mykje plaga av einsemd siste veka av ungdomsskuleelvar (Ungdata, 2019).

Det eksisterer ikkje tal på einsemd hjå den vaksne befolkninga i Voss herad, men Folkehelseundersøkinga i Hordaland (2018) viser at delen som opplever einsemd i fylket vert redusert med aukande alder. Her er heller ikkje kjønsskilnadane til stades på same måte.

Kulturdeltaking- og tilbod

Folkehelseundersøkinga i Hordaland viser at om lag 78% av personar i Hardanger og Voss-regionen meiner dei har god tilgang på kultur- og idrettstilbod, litt under snittet for Hordaland. Ungdata syner at over 70% er nøgde med tilbod av idrettsanlegg og 64% er nøgde med kulturtilbodet.

Besøkande på kino varierer mykje frå år til år. I snitt har likevel talet på besøk per kinoframsyning gått ned med 8 personar frå 2015 til 2019 (25,7 til 17,4). Årsaka er i hovudsak fleire framsyningar ettersom besøkstala er ganske like (Statistisk sentralbyrå, tabell 11817). Endringane er like over hele landet.

Besøk på biblioteket er relativt stabilt på Voss, men det har vore ein stor auke dei siste åra i Granvin (Statistisk sentralbyrå, tabell 11758). Totalt ligg besøka på like under fire besøk per innbyggjar årleg, litt under gjennomsnittet for landet og fylket.

Om lag 21% av elevane i grunnskulealder er aktive i kulturskulen noko over landssnittet (Statistisk sentralbyrå, tabell 12061). Samstundes har Granvin kulturskule hatt ein stor del som nyttar tilbodet (79% i 2019). Tala har vore stabile dei siste åra med eit lite oppsving i 2019.

Deltaking i organisert aktivitet

Ungdomsskuleelvar på Voss deltek i stor grad i organiserte aktivitetar. Ungdataundersøkinga (2019) viser at 71% av elevane oppgjev at dei i dag er med i organisasjonar, klubbar, lag eller foreiningar, noko over landsgjennomsnittet. Samstundes viser det at fleire jenter enn gutar er aktive, og at det er idretten som aktiviserer flest ungdommar.

Folkehelseundersøkinga i Hordaland viser ein klar positiv samanheng mellom høgt utdanningsnivå og deltaking i organisert aktivitet. 31 prosent av dei med høgare utdanning svarte at dei deltok i organisert aktivitet kvar veke, medan 18 prosent av dei med grunnskule som høgaste fullførte utdanningsnivå svarte det same.

Samanlikna med landet og fylket har Voss alltid hatt mange medlemmar i idrettslaga. I 2018 var om lag 60% av innbyggjarane medlemmer av eit idrettslag (tal frå Hordaland idrettskrets). Landsgjennomsnittet er 36%.

D Skadar og ulykker

Sidan 2012 er 10 personar drepne i vegtrafikkulykker på Voss (Statistisk sentralbyrå, tabell 12044). I perioden 1999-2018 skjedde over 8% av dødsfalla i trafikken i Hordaland i Voss kommune. Talet er høgt med tanke på at berre 2,8% av innbyggjarane i Hordaland bur i Voss herad. I høve talet på ulukker skjer om lag 3,5% av ulukkene i Voss kommune. E16 som går gjennom Voss er svært utsett for ulukker og ras, noko som kan ha innverknad på desse tala.

Folkehelseundersøkingane i Hordaland (2018) viser at 18 prosent av vaksne over 18 år i løpet av dei siste 12 månedene oppgjev å ha vore utsett for ein eller fleire skadar som førte til at dei oppsøkte lege eller tannlege. Ungdom 18–24 år, og menn generelt, er meir utsette for skade enn kvinner. Tala for Hardanger og Voss ligg om lag på snittet for Hordaland.

Når det gjeld personskadar i alle aldrar per 1000 innbyggjar ligg Voss litt over landsgjennomsnittet, men om lag på nivå med Vestland (Kommunehelsa sin statistikkbank). Tendensen dei seinare åra er ein reduksjon i skadar (frå 16,4 til 14,4). Det er spesielt i aldersgruppa 0-44 år at personskadar oppstår hjå våre innbyggjarar.

Statistikken for hoftebrot for personar over 75 år syner at Voss under landssnittet med 13,9 brot per 1000 innbyggjar i 2017 (Kommunehelsa sin statistikkbank). Landssnittet og Vestland ligg på høvesvis 17,6 og 17,5. Voss har ein nedadgåande trend dei siste åra.

E-F Helsereelatert atferd og helsetilstand

Fysisk aktivitet og kosthald

Folkehelseundersøkingane i Hordaland (2018) syner at om lag ein av tre er fysisk aktive i minst 30 minutt per dag. Dagleg fysisk aktive aukar noko med utdanningsnivå. Delen som er aktive minimum 30 minutt per dag vert redusert med aukande alder. Samanlikna med Hordaland er det nokon færre i regionen Hardanger- og Voss som tilfredsstiller dei nasjonale anbefalingane. Ungdata viser at om lag 81% av ungdomsskuleelevar på Voss trenar minimum ein gong per veke, og 47% av desse trenar minimum 5 gonger per veke. Dette er om lag som resten av ungdomsskuleelevane i Noreg.

Deltakarane i Folkehelseundersøkingane i Hordaland (2018) opplyser at dei et mindre frukt, bær og grønsaker enn det Folkehelseinstituttet anbefalar. Ein av tre et frukt og bær dagleg. Under halvparten opplyser at dei et grønsaker dagleg. Delen som et frukt, bær og grønsaker dagleg, er større blant kvinner enn menn, og aukar med alderen. Om lag tre av fire opplyser at dei et fisk, anten som pålegg eller til middag, ein gong i veka eller meir. Som for frukt og bær, aukar delen som et fisk med aukande alder. For alle desse målingane ligg Hardanger og Voss om lag som snittet for fylket.

Røyking og snusbruk

Talet på daglegrøykarar er redusert gjennom dei siste åra, samstundes som det er ein auke i snusbruk. Både daglegrøykarar (8%) og snusbrukarar (10%) ligg på om lag det same for Voss og Hordaland i fylgje Folkehelseundersøkinga i Hordaland (FHI, 2018). Daglegrøykarar aukar med aukande alder, og er høgare hjå dei med lågare utdanning. Snusbruk vert redusert med aukande alder, og det verkar ikkje vera nokon effekt av utdanningsnivå. Ungdata viser at 2% av elevar i vidaregåande røykjer dagleg, medan 9% snusar.

Tannhelse

Om lag 90 prosent av innbyggjarane over 18 år i Hardanger og Voss har vore til tannlege eller tannpleiar i løpet av dei siste to åra (Folkehelseundersøkelsen i Hordaland), som snittet i Vestland. Når det gjeld unge, viser tal frå Fylkeskommunen at det er fleire born med karies på Voss og i Granvin enn det som er snittet i Hordaland. Dette gjeld spesielt dei eldre borna.

Eiga helse

Vaksne i Hardanger og Voss opplev si helse som god (Folkehelseundersøkelsen i Hordaland). Om lag tre av fire opplev helsa si som god eller svært god. Det er ein klar trend på fylkesnivå at utdanning har noko å seia for korleis ein opplev si eiga helse. Hjø dei med grunnskule som høgaste utdanning svarar litt over 60% at dei opplev si eiga helse som god, medan delen for dei med universitets- eller høgskuleutdanning over 4 år er over 80%.

Ungdata viser at 70% av ungdomskuleelevane og 65% av vidaregåandeelevane på Voss er svært eller litt nøgd med eiga helse, på nivå med landet. Gutane er meir nøgd med eiga helse enn jentene, spesielt frå 10. trinn og oppover.

Moderate psykiske lidningar

Tal personar i kontakt med primærhelsetenesta i høve psykisk sjukdom og lidingar har auka på landsbasis dei seinare åra (Kommunehelsa sin statistikkbank). For Voss er det er ein auke i unge vaksne mellom 15 og 29 år, medan det i dei eldre gruppene ikkje syner auke. Omlag 14% kvinner og 10% menn i aldersgruppa unge vaksne var i kontakt med primærhelsetenesta med psykiske symptom og lidingar 2016-2018. Totalt sett er det mykje færre som nyttar primærhelsetenesta i samband med psykiske lidingar på Voss enn i Vestland og landet.

Referansar

Voss herad kommuneplan 2020 – 2032, samfunnsdelen

Vestland – Utfordringar for fylket og for regionane, 2019, Hordaland fylkeskommune og Sogn og fjordane fylkeskommune.

Vestland – Statistikk og utviklingstrekk, 2019, Hordaland fylkeskommune og Sogn og fjordane fylkeskommune.

Vestland - Folkehelseoversikt

Vestland – Folkehelseoversikt 2019-2023, 2019, Hordaland fylkeskommune og Sogn og fjordane fylkeskommune.

Korleis har ungdommane i Hordaland det?, 2018, Hordaland fylkeskommune, AUD-rapport 09/2018

Folkehelseundersøkelsen i Hordaland: Fremgangsmåte og utvalgte resultater, 2018, Folkehelseinstituttet.

Risikoindeks for folkehelse 2019 Vestland, Hordaland fylkeskommune, AUD-rapport 12/2019

Ungdata, nøkkeltallsrapport Vidaregåande skule Voss, 2019, Ungdatasenteret i samarbeid med KorRus- Vest Bergen

Ungdata, nøkkeltallsrapport ungdomsskule Voss, 2019, Ungdatasenteret i samarbeid med KorRus- Vest Bergen

Statistikk:

Statistisk sentralbyrå, www.ssb.no

Vestland fylkeskommune si statistikkteneste, statistikk.ivest.no

Kommunehelsa sin statistikkbank, Folkehelseinstituttet, khs.fhi.no